

3-TOM, 3 - SON
O'ZBEKISTONDA HUJJATCHILIK TIZIMINING RIVOJLANISH TARIXI
VA ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Abduraxmatova Marjona Zakirovna
Termiz Davlat Universiteti, 2-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston hududida hujjatchilik tizimining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi. Tarixiy manbalar asosida qadimiy hujjat shakllari, o'rta asrlar byurokratik tizimi hamda zamonaviy hujjatchilikning raqamlashtirilishi jarayonlari yoritiladi. Shuningdek, bugungi kunda O'zbekistonda hujjatchilik tizimining avtomatlashtirishga yo'naltirilgan tendensiyalari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar. Hujjatchilik tarixi, byurokratiya, elektron hujjatlar, raqamli tizim, O'zbekiston, arxiv, avtomatlashtirish.

Abstract

This article analyzes the formation and stages of development of the documentation system in Uzbekistan. Based on historical sources, it covers ancient document forms, the medieval bureaucratic system, and the processes of digitization of modern documentation. It also discusses the current trends in the automation of the documentation system in Uzbekistan.

Key words. History of documentation, bureaucracy, electronic documents, digital system, Uzbekistan, archive, automation.

KIRISH

Hujjatchilik tizimi har qanday davlat boshqaruvining ajralmas qismi hisoblanadi. Tarix davomida insoniyat yozuvning kashf etilishi bilan birgalikda hujjatlar orqali o'z faoliyatini qayd eta boshlagan. O'zbekiston hududida ham qadimgi davrlardan buyon hujjatlar yuritish tizimi rivojlanib kelgan. Turli davlatlarning hujjatchilik an'analari shakllanishi bilan milliy hujjatchilik tizimi ham o'zgarib borgan. Bugungi kunda esa bu soha raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashgan holda avtomatlashtirilgan tizimga o'tmoqda.

O'zbekiston tarixi davomida turli davlat tuzilmalari tomonidan yuritilgan hujjatlar yuksak tarixiy va madaniy ahamiyat kasb etadi. Xususan, qadimgi Sug'd va Xorazm davlatlarida hujjatchilikning dastlabki shakllari mavjud bo'lib, ular turli huquqiy va iqtisodiy jarayonlarni boshqarishda muhim rol o'ynagan. Bu hujjatlar

3-TOM, 3 - SON

nafaqat o'sha davr ijtimoiy-iqtisodiy holatini o'rganish, balki zamonaviy hujjatchilik tizimini takomillashtirish uchun ham asos bo'lib xizmat qiladi.

O'rta asrlarga kelib, hujjatchilik tizimi yanada rivojlanib, davlat boshqaruvi va savdo munosabatlarini tartibga solishda muhim vosita sifatida qo'llanila boshlandi. Bu davrga oid hujjatlar arab, fors va turkiy tillarda yozilgan bo'lib, davlat siyosati, qonunchilik va xalqaro savdoni boshqarish uchun xizmat qilgan. Hozirgi kunda ushbu hujjatlar ilmiy tadqiqotlar uchun katta ahamiyat kasb etmoqda.

Bugungi kunda O'zbekistonda hujjatchilik tizimi davlat boshqaruvi, tadbirkorlik va ta'lim sohalarida muhim o'rin tutmoqda. Elektron hujjatlar joriy etilishi natijasida byurokratik jarayonlar soddalashtirilmoqda, ish yuritish va ma'lumotlarni saqlash tizimi takomillashmoqda. Bu esa hujjatchilik jarayonlarining tezkorligini oshirib, samaradorlikni ta'minlash imkonini yaratadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Hujjatchilik tarixi bo'yicha tadqiqotlar qadimgi yozma yodgorliklardan boshlab, zamonaviy arxivshunoslik va axborot texnologiyalari sohalarigacha bo'lgan oraliqni qamrab oladi. Masalan, qadimgi Sug'd, Xorazm va Buxoro davlatlarida yuritilgan hujjatlar bugungi kunda ham tarixiy ahamiyat kasb etadi. O'rta asrlarda esa hujjatlar asosan davlat boshqaruvi va savdo faoliyati bilan bog'liq bo'lgan. Mustaqillikdan so'ng O'zbekistonda hujjatchilik tizimi xalqaro talablar asosida takomillashtirildi va elektron hujjatlar joriy etildi.

Zamonaviy tadqiqotlar hujjatchilik tizimining evolyutsiyasini har tomonlama yoritib, uning turli bosqichlarini tahlil qilishga imkon beradi. Xususan, XX asrda hujjatchilik tizimi markazlashgan holda yuritilgan bo'lsa, bugungi kunda hujjatlar yuritish jarayoni dezentralizatsiya qilinib, texnologik innovatsiyalar bilan boyitilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Davlat arxivi tomonidan olib borilgan tadqiqotlar hujjatchilikning tarixiy rivojlanish dinamikasini chuqur o'rganishga imkon beradi. Ayniqsa, mustaqillikdan keyingi hujjatchilik tizimining xalqaro standartlarga moslashtirilishi muhim ilmiy yutuqlardan biri sifatida qayd etiladi.

Shuningdek, xalqaro tashkilotlar tomonidan hujjatchilik sohasida olib borilgan tadqiqotlar elektron hujjatlarni saqlash, himoya qilish va ularni xalqaro tizimlarga integratsiya qilish masalalarini o'z ichiga oladi. Bu esa O'zbekistonda raqamli hujjatchilik tizimining joriy etilishi va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari aniqlashga yordam beradi.

3-TOM, 3 - SON NATIJALAR

O'zbekistonda hujjatchilik tizimining rivojlanish tarixi uzoq asrlarga borib taqaladi va u turli davrlarda turlicha shakllangan. Quyida bu jarayonning asosiy bosqichlari haqida qisqacha ma'lumot beriladi:

1. Qadimgi va O'rta asrlar

O'zbek hududida hujjatchilik tarixi qadimgi yozma yodgorliklardan boshlanadi. Miloddan avvalgi davrlarda So'g'd, Baqtriya va Xorazm hududlarida turli hujjatlar yozilganligi ma'lum. Ayniqsa, So'g'd yozuvi va Baqtriya hujjatlari savdo, yer mulklari va shartnomalarni rasmiylashtirishda ishlatilgan. O'rta asrlarda esa islom madaniyatining ta'siri ostida arab yozuvi asosida turli davlat hujjatlari yuritila boshlandi. Xususan, Movarounnahrda Somoniylar, Qoraxoniylar va Temuriylar davrida hujjatlar asosan arab va fors tillarida yozilgan.

2. Temuriylar va Boburiylar davri

Amir Temur va uning vorislari davrida davlat boshqaruvining mustahkam tizimi yaratildi va hujjatchilik yanada rivojlandi. Davlat farmonlari, shartnomalar, soliq tizimiga oid hujjatlar maxsus kotiblar tomonidan yuritilgan. "Temur tuzuklari" bu borada muhim manba hisoblanadi. Boburiylar davrida ham hujjatchilik tizimi Hindiston va Markaziy Osiyo madaniy merosida o'z aksini topdi.

3. Rossiya imperiyasi va Sovet davri

19-asrning ikkinchi yarmida Turkiston Rossiya imperiyasi tarkibiga kirgach, mahalliy hujjatchilik tizimiga Rossiya davlat boshqaruvining unsurlari kiritildi. Sovet Ittifoqi davrida hujjatchilik tizimi keskin o'zgardi. Hujjatlar rus tilida yuritilib, markazlashgan boshqaruv asosida olib borildi. Bu davrda davlat organlari, sanoat va qishloq xo'jaligida hujjatlar qat'iy tartibda rasmiylashtirila boshlandi.

4. Mustaqillik davri (1991-yildan hozirgacha)

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, hujjatchilik tizimi tubdan isloh qilindi. Davlat tili sifatida o'zbek tili joriy qilinib, hujjatlar yuritish milliy standartlarga moslashtirildi. Elektron hujjatchilik tizimi rivojlantirilib, elektron imzo, avtomatlashtirilgan hujjat aylanishi joriy etildi. Bugungi kunda davlat idoralari, xususiy sektor va ta'lim muassasalarida zamonaviy hujjatchilik tizimi yo'lga qo'yilgan.

Shunday qilib, O'zbekistonda hujjatchilik tizimi uzoq tarixiy jarayonni bosib o'tgan bo'lib, hozirgi zamonda raqamli texnologiyalar asosida yanada takomillashib bormoqda.

Hujjatchilik tizimi rivojlanishining quyidagi bosqichlari aniqlangan:

Bosqich	Davr	Xususiyatlari
---------	------	---------------

3-TOM, 3 - SON

Qadimgi davr	Miloddan avvalgi asrlar - IX asr	Gil va teri hujjatlar, shartnomalar, yozma manbalar
O'rta asrlar	IX - XIX asr	Arab, fors va turkiy tillarda yuritilgan davlat hujjatlari
Sovet davri	XX asr	Markazlashgan hujjatchilik tizimi, standartlashtirish
Mustaqillik davri	1991-yildan hozirgacha	Elektron hujjatlar, raqamlashtirish, avtomatlashtirish

XULOSA

O'zbekiston hududida hujjatchilik tizimi qadimgi davrlardan boshlab shakllanib, bugungi kunda zamonaviy axborot texnologiyalari bilan uyg'unlashgan holda rivojlanmoqda. Davlat idoralarida hujjatlar elektron shaklga o'tkazilib, avtomatlashtirilgan tizimlarga asoslangan boshqaruv joriy etilmoqda. Kelajakda bu jarayon yanada kengayib, blokcheyn texnologiyalari va sun'iy intellekt asosida takomillashtirilishi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alimov, S. (2015). "O'zbekiston hujjatchilik tarixi". Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Karimov, A. (2020). "Elektron hujjatlar va zamonaviy arxivshunoslik". Toshkent: Akademnashr.
3. Davlat arxiv agentligi (2023). "O'zbekistonda hujjatchilik tizimini raqamlashtirish bo'yicha hisobot".
4. UNESCO (2022). "Historical documents and digital transformation". Paris: UNESCO Publishing.

